

FOCURILE CEREMONIALE

Din mulțimea superstițiilor, dintre care unele mai dăinuie și astăzi, vom încerca să vă spunem câte ceva despre aprinderea focurilor ceremoniale, obicei practicat încă din Evul Mediu, dar a cărui origine se pierde în negura vremii; de pildă, sinoadele creștine, din secolul VIII, cereau suprimarea acestor ritualuri păgâne. Focurile în aer liber se aprindeau și se mai aprind încă pe alocuri, mai cu seamă primăvara - la echinocțiul de primăvară (în jurul datei de 21 martie) - și la solstițiul de vară (24 iunie) - moment al anului în care Soarele se găsește la cea mai mare înălțime față de ecuator -; dar în unele locuri ele nu lipsesc nici la echinocțiul de toamnă (23 septembrie) și la solstițiul de iarnă (22 decembrie). Prin unele locuri se aprind mai ales în ajunul Sărbătorii Tuturor Sfinților (31 octombrie), de Crăciun și în ajunul Bobotezei. Cele de primăvară cădeau de obicei în Postul Mare - ajunul Paștelui și 1 Mai. Ceremonialul de la solstițiul de vară are o nuanță creștină deoarece în această zi este consemnată nașterea Sfântului Ioan Botezătorul.

După cum spuneam și în articolul din numărul trecut despre Sânziene, omul primitiv, speriat de capriciile naturii, căuta să și le explice după puterile și cunoștințele lui împlinind ritualuri care au dat naștere superstițiilor, datinilor... Sărbătorile focurilor erau răspândite în toată Europa, după cum ne informează James Georges Frazer în celebra sa lucrare Creanga de aur, în care urmărește în mod magistral descoperirea fundamentelor folclorice ale religiilor. Astfel, amintește că „După un autor medieval, cele trei mari caracteristici ale celebrării solstițiului de vară erau focurile ceremoniale în aer liber, procesiunile cu torțe aprinse pe câmpii și obiceiul de a rostogoli o roată aprinsă de pe înălțimi... El ne spune că băieții ardeau oase și gunoaie pentru a face un fum rău mirositor și că focul alunga balaurii primejdioși care, în această perioadă, ațâțați de căldura verii, se împerecheau în văzduh și otrăveau puțurile și râurile, aruncându-și sămânța în ele; și tot el explica obiceiul de a rostogoli o roată cu înțelesul că soarele, care a atins punctul cel mai înalt pe ecliptică, începe de acum să coboare”.

J.G.Frazer remarca faptul că sărbătoarea focului atât la solstițiul de vară cât și aceea din timpul primăverii aveau trăsături comune și aduce în acest sens mărturia unui scriitor din prima jumătate a secolului al XVI-lea, care povestea că aproape în fiecare sat din Germania se aprindeau focuri în ajunul Sfântului Ion, în jurul cărora se strângeau oamenii cântând și dansând; și „...purtau cununi de peliniță și lămâiță și priveau flăcările prin rămurelele de nemțisor pe care le țineau în mână, crezând că astfel vor avea ochii sănătoși în tot cursul anului”. La plecare, cununile erau aruncate în foc însoțite de cuvintele: „Ducă-se nenorocul meu cu acestea să-l ardă focul”. Într-un sat de pe o colină, la poalele căreia curgea râul Moselle, pe vârful dealului abrupt se strângea o cantitate mare de paie aduse de fiecare locuitor din preajmă. La căderea nopții toți bărbații, tineri și bătrâni, se adunau pe culmea dealului, fetele și femeile se opreau la izvor, nu aveau voie să urce pe culme. Cu o parte din paie strânse acolo, bărbații împodobeau o roată mare, iar din cealaltă parte de paie se făceau

torțe. Osia roții era lăsată liberă ca să poată fi ținută de cei care-i dădeau drumul să se rostogolească la vale. Semnalul momentului era dat de primarul satului învecinat, răsplătit întotdeauna cu un coș de cireșe. Roata era aprinsă cu o făclie, iar doi flăcăi voinici o apucau de o parte și de cealaltă a osiei și alergau cu ea la vale, în strigătele mulțimii care învârtea torțele aprinse în aer. Roata trebuia să fie stinsă în râul Moselle, dar acest lucru era greu de realizat deoarece panta dealului era plină de vii care îngreunau rostogolirea și nu rareori roata ardea înainte de a ajunge la apă. Când roata, în rostogolirea ei, ajungea în dreptul femeilor, acestea o întâmpinau cu strigăte de bucurie la care le răspundeau bărbații din vârful dealului, dar și locuitorii din satele învecinate care priveau spectacolul de pe culmile dealurilor din împrejurimi.

Dacă roata ajungea cu bine și era stinsă în apa Mosellei se credea că anul va fi roditor pentru vii și sătenii din jur îi răsplăteau pe cei care organizaseră sărbătorirea cu un car cu poloboace de vin.

Desigur că nu vă pot împărtăși toată bogăția de date legate de sărbătoarea focului de la solstițiul de vară relatate de Frazer pe zeci de pagini, dar aş vrea să punctez doar câteva obiceiuri mai ciudate.

După cum spuneam, această sărbătoare apare în toată Europa și are, în mare, cam aceleași caracteristici, totuși anumite amănunte diferă de la o țară la alta.

În Danemarca și Norvegia se credea că focurile alungau bolile vitelor, în Norvegia focurile din ajunul solstițiului de vară se aprind pentru gonirea vrăjitoarelor care, în acea noapte, zboară din toate părțile către Blocksberg, unde locuiesc mai marile lor. În Suedia, de Sfântul Ion (Sf. Hans), mai cu seamă prin localitățile învecinate cu Norvegia „celebrarea se face prin descărcări de arme și prin focuri uriașe, numite odinioară rugurile lui Balder”.

În Austria, obiceiurile și superstițiile legate de solstițiul de vară sunt asemănătoare cu cele din Germania, dar, în valea inferioară a râului Inn, se scoate din saci și se arde o efigie îmbrăcată în zdrențe pe care o numesc Lotter, de unde s-a ajuns la Luther; în satul Ambras, efigia arsă era numită chiar Martin Luther. Acolo se zice că dacă treci în noaptea de Sf. Ion și te speli cu apă din trei fântâni, vei vedea cine are să moară în anul ce urmează.

În Boemia, după cum afirmă Frazer, mai ardeau încă focurile rituale, pe vremea lui (1854-1941), deci în secolul XX. Acolo se obișnuia ca să fie ars un brad, împodobit de fete cu cununi din frunze și panglici roșii, în jurul lui se aprindeau găteje, iar flăcării, când izbucneau flăcările, se suiau în brad și culegeau ghirlandele, după care fete și băieți adunați în jurul focului priveau prin cununi să vadă dacă sunt credincioși unii altora și dacă se vor căsători în cursul anului.

Și țările slave prăznuiesc solstițiul de vară. În Rusia este arsă sau aruncată în râu o efigie a lui Kupalo. Prin unele sate tinerii poartă cununi de flori și cingători de ierburi sfinte, când sar prin fum sau prin flăcări; uneori mână și vitele prin flăcări pentru a le păzi de vrăjitoare. În multe părți din Prusia și Lituania se crede că focurile apără de trăsnet, de grindină și alungă bolile vitelor, dar mai cu seamă se crede că-i apără pe gospodari de vrăjitoarele care încearcă să fure laptele vacilor. Și de aceea, a doua zi de dimineață, tinerii care au aprins focul merg din casă-n casă și primesc oale pline cu lapte.

Nici apusul Europei nu face excepție: „Până spre mijlocul secolului al XIX-lea, ne asigură Frazer,

obiceiul de a aprinde focuri cu prilejul solstițiului de vară era atât de răspândit în Franța încât aproape nu exista vreun oraș sau vreun sat care să nu le aprindă. Oamenii jucau în jurul lor, săreau peste ele și luau acasă bețe din foc pentru a feri casa de trăznete, incendii și vrăji”. În Bretania, afirmă Frazer, obiceiul aprinderii focurilor la solstițiul de vară se păstra și în secolul XX. Aici lua un caracter religios. Când se potoleau flăcările, adunarea îngenunchea în jurul focului și un bătrân rostea rugăciuni, apoi se ridicau cu toții și ocoleau de trei ori focul. La al treilea ocol, fiecare căuta o pietricică pe care o arunca în flăcări, după care plecau liniștiți spre casele lor. Tot pe acolo se credea că fata care dansa pe lângă nouă focuri se mărita în cursul aceluși an. În Normandia, până în prima jumătate a secolului al XIX-lea, în fiecare an, la 23 iunie, frăția Lupului Verde își alegea o nouă căpetenie, Lupul Verde. Acesta, îmbrăcat într-un costum ca de vrăjitor, cu o mantie lungă verde și o pălărie conică, fără boruri, de aceeași culoare, conducea mulțimea fraților, cu pas solemn, cântând un imn în cinstea Sfântului Ion, într-un loc anume unde procesiunea era întâmpinată de preotul, dascălul și corul bisericii, cu care se îndreptau spre biserica satului. După ce asistau la slujbă, se duceau spre casa Lupului Verde, unde erau serviți cu niște gustări. De acolo, ținându-se de mână, urmăreau, în jurul focului, pe cel care trebuia să fie Lupul Verde din anul următor. După ce-l prindeau, se făceau că vor să-l arunce în flăcări. După această ceremonie se întorceau la casa Lupului Verde unde luau o masă frugală și urma un fel de solemnitate religioasă până la ora 12 din noapte, când totul lua o întorsătură neașteptată, petrecerea se transforma într-o orgie, lua un aspect deșănțat. A doua zi însă, deși petrecerea era tot plină de veselie și gălăgioasă, una dintre ceremoniile acestei zile consta în așezarea la vedere a unei uriașe pâini sfântite, dispusă în straturi, peste care se înălța o stivă de verdeață, împodobită cu panglici, totul fiind însoțit de muzică.

După care clopoțeii sfinți puși pe treptele altarului erau încredințați Lupului Verde din anul următor.

În Țara Galilor se credea că pentru focul ceremonial de la solstițiul de vară trebuia să fie folosite trei sau nouă specii diferite de lemn și mănunchiuri de surcele carbonizate păstrate de la ultimul solstițiu. Focurile se aprindeau de obicei pe o înălțime. Populația de pe insula Man aprindea focuri pe ogoare, în partea de unde bătea vântul, așa încât fumul să treacă peste grâu. Țăranii își închideau vitele în țarc și le dădeau ocol, ținând în mână ramuri de drob aprinse.

În Irlanda se mânau prin foc mai cu seamă vitele sterpe, iar cenușa era împrăștiată pe câmp pentru a-l fertiliza sau se aruncau cărbuni aprinși pentru a feri recoltele de mărură.

Despre acest obicei de a aprinde focuri ceremoniale în anumite zile ale anului, ca să joace în jurul lor sau să sară peste ele, găsim consemnări la toți etnograful și folcloriștii noștri: S.Fl.Marian, Tudor Pamfile, Artur Gorovei, Elena Niculiță Voronca ș.a. Serbările de primăvară cădeau de obicei în Postul Mare - ajunul Paștelui și 1 Mai, cele de vară coincideau cu nașterea Sfântului Ioan Botezătorul și cu solstițiul de vară. Cu aceste ocazii, pe dealuri și pe coline izbucneau flăcări puternice care luminau dealurile și văile.

Flăcări săreau peste aceste focuri, pentru ca vrăjitoarele și fermecătoarele să nu aibă nicio putere asupra lor. Cei de la țară spuneau: „Așa am apucat părinți din părinți, moși din strămoși până în al șaptelea neam și așa vom ținea și noi, câtă vreme vom trăi”.

În Bucovina se făceau clăi mari de cetină care se țineau aprinse toată noaptea. În Transilvania se aprindea o roată căreia i se dădea drumul, să se rostogolească de pe deal. Este clar că obiceiul era identic cu cel de pretutindeni din restul Europei.

Elena Niculiță-Voronca, în Datinile și credințele poporului român, consemnează că: „În Ardeal, de 40 de sfinți se fac focuri de paie, să moară purecii; fiecare își face focul lui și sare peste foc”. Și, mai departe, vorbind despre această datină din Moldova, subliniază că acolo „se face foc în grădini, în ziua de Sfântul Alexi, din gătejile ce s-au strâns la curățitul grădinei, atunci se afumă și prin grajd pe la vite”. În altă localitate de peste Prut nu se face foc în grădini, de această zi, ci se pun cărbuni aprinși în tindă peste care trec toți din casă, „căci e bun de spaimă acel foc”, zic ei.

Tudor Pamfile, în volumul Sărbătorile la români, vorbind de focurile de Sfântul Ilie, scrie: „Teodoret, istoricul bisericesc din veacul IV, arată că în timpurile vechi era datină că oamenii făceau focuri mari și apoi săreau prin para lor, femeile chiar își aduceau copiii și-i treceau prin această pară, cu credința că se vor curăți. Sinodul VI ecumenic, văzând în această datină o atingere a credinței

creștine, o opri”.

Eu însă am văzut asemenea focuri cu tineri sărind peste ele încă prin 1936, când mă duceam, împreună cu mama mea, în vizită la fratele ei care locuia lângă magazinul de pielărie pe care-l avea în Pantelimon, lângă Cimitirul Armenesc.

BEATRICE KISELEFF

INDEPENDENȚA ROMÂNĂ

*Independența
prin Cultură*